

JAAERVERSLAG 2017

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding	3
2. Duurzame bouw	4
3. Duurzame mobiliteit	7
4. Duurzame energie	10
5. klimaatverandering	14
6. Circulair	19
7. Bouwen aan een beweging	21
8. Communicatie	23
9. Personeel en organisatie	25
10. Financien	26

**GROOTOUDERS
VOOR HET KLIMAAT**

1. INLEIDING

2017. Tien jaar na de oprichting van Urgenda. Op 21 juni 2007 zag Urgenda het licht als een urgente agenda voor 2050, met aan actieplan per jaar, om een volhoudbare economie en een leefbaar land te houden. Op het Midzomern8Festival presenteerde Jan Rotmans de urgente agenda met actieplan. Deze agenda kwam in de krant en riep veel reacties op. Dat leidde uiteindelijk tot de oprichting van Stichting Urgenda in januari 2008. Maar 21 juni voelt als de echte geboorte van Urgenda, dus dat hebben we gevierd op 21 juni 2017. Op die dag kwam ook ons nieuwe rapport uit “100% duurzame energie in 2030. Het kan als je het wilt!” In deze nieuwe herziene versie van het eerste rapport uit 2013 zijn de laatste gegevens verwerkt zoals nieuwe inzichten van experts. En vooral het hoofdstuk over de industrie is sterk uitgebreid. Inmiddels ligt dit rapport bij duizenden mensen op het bureau. Er wordt goed gebruik van gemaakt, door beleidsmakers, politici, NGO's en anderen die wegen zoeken een samenleving met zo min mogelijk uitstoot. Dat is de opgave waar we voor staan. Samen.

2017 was het jaar van landelijke verkiezingen, een nieuw kabinet en steeds meer onrust in Groningen door aardbevingen. Urgenda heeft in aanloop naar de landelijke Verkiezingen, en eind 2017 ook in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen, veel tijd besteed aan “Kies voor Klimaat”.

Van CEO tot boer

Deze campagne zijn we gestart om te laten zien dat degelijk klimaatbeleid niet links of rechts zou moeten zijn, maar voor iedereen de enige weg voorwaarts. Door te laten zien dat directeuren, CEO's, politici van alle gezindten, boeren en jongeren allemaal vragen om steviger klimaatbeleid, hoopten we een nieuw kabinet en parlement te laten zien dat iedereen een beter klimaatbeleid wil, niet alleen “linkse mensen”. Dat lijkt inmiddels wel geland te zijn in de samenleving. Alle grote partijen onderschrijven 'Parijs' en lokaal zijn er ook heel veel ambitieuze wethouders van VVD tot SP die hard aan de weg timmeren.

Internationale klimaatzaken

In 2017 werkten Urgenda-medewerkers wederom aan allerlei innovatieve projecten. Op de Waddeneilanden, binnen Circulair Friesland, in de Tuinen van West, met zorginstellingen, met de Grootouders voor het Klimaat en in vele andere initiatieven. In de Klimaatzaak produceerden we ons antwoord op de stukken van de Staat in het hoger beroep. Daarnaast hielpen we diverse klimaatzaken in andere landen.

Elk jaar vernieuwen

We kunnen onszelf nog niet opheffen helaas. We blijven actief, met steeds weer nieuwe initiatieven vooraan de golf en we blijven bekijken wat het meest nodig is, waardoor we ieder jaar vernieuwen. Urgenda streeft naar een circulaire economie die draait op duurzame energie en groene grondstoffen. We richten ons hierbij op een omslag naar 100% duurzame energie in Nederland, door vergaande veranderingen in de bouw-, mobiliteit- en energiesector.

2. DUURZAME BOUW

URGENDA RICHT ZICH IN DE
GEBOUWDE OMGEVING OP

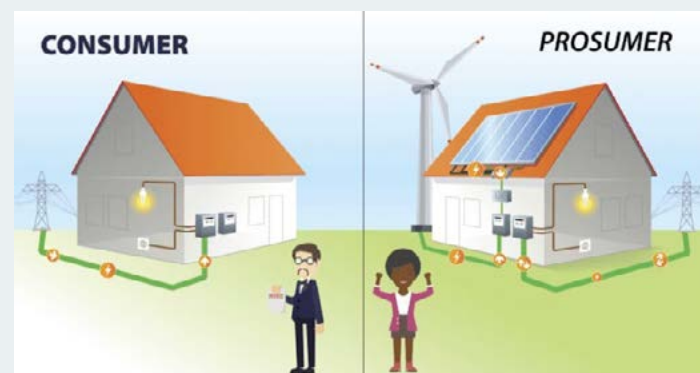
VERDUURZAMEN VAN DE
BESTAANDE BOUW, DIE GOED IS
VOOR RIJM 30% VAN DE TOTALE
JAARLIJKSE CO₂-UITSTOOT IN
NEDERLAND, O.A. DOOR HUIZEN
BETAALBAAR ENERGIENEUTRAAL
TE MAKEN;

HET VERDUURZAMEN VAN
SPECIALE GEBOUWEN EN
PROJECTEN, ZOALS MET
ZONOPZORG.

2.1 THUISBAAS: ENERGIENEUTRAAL MAKEN VAN EIGEN WONINGEN

Halverwege 2016 ging het ThuisBaas-project van Urgenda op eigen benen staan. 2017 was het eerste volledige jaar waarin het ThuisBaas-team in een eigen ruimte zelfstandig de markt voor energieneutrale woningen voor particulieren inspireert en verandert. ThuisBaas helpt particulieren om hun woning in één keer energieneutraal te maken voor gemiddeld 35.000 euro inclusief BTW. Dat is het bedrag dat een gemiddeld gezin met twee kinderen en een eigen woning normaal uitgeeft aan energie in vijftien jaar. Een energieneutraal huis heeft geen energierekening meer. Als de bewoner voor deze investering moest lenen, dan kan die 35.000 euro worden afbetaald zonder dat de maandelijkse lasten stijgen. Daarbij stijgt het huis in waarde en verbruikt het alleen duurzame energie. Een huis zonder CO₂-uitstoot!

Ook in 2017 werd nog veel tijd besteed aan het automatiseringsproces. Alle nieuwe kennis werd in een model gestopt, opdat we het geleerde vastleggen en ook voor een volgend huis kunnen benutten. Het duurde lang voordat dit ICT-systeem aan onze wensen voldeed. Er ging veel tijd zitten in testen, aanpassen, testen en gebruiksvriendelijk maken van het systeem.

We vieren regelmatig een feestje als er weer een huis energieneutraal is. De bewoners worden doorgaans gefeliciteerd door de relevante wethouder en worden met een bos bloemen en een toespraak in het zonnetje gezet als pioniers. Hopelijk steken ze anderen aan om ook de stap te nemen. De opening is tevens een soort open huis, waarbij de bewoners met veel enthousiasme anderen rondleiden en vertellen over hun huis.

Op www.thuisbaas.nl kunnen huiseigenaren kijken of ze met hulp van ThuisBaas ook energieneutraal willen worden of dat ze zelf aan de slag gaan, met behulp van de innovatieve producten voor consumenten die te koop zijn via de ThuisBaas website. Zo helpt ThuisBaas mensen het heft in eigen hand te nemen én kosten te besparen. ThuisBaas was veel in het nieuws en ThuisBaas-medewerkers spreken ook regelmatig op allerlei bijeenkomsten, waardoor de aanmeldingen flink opliepen. Er is een wachtlijst buiten het werkgebied

van 300 mensen, die ThuisBaas steeds meer weet te koppelen aan (zelfstandige) adviseurs in het land. In heel Nederland zie je dat door Parijs, Groningen en uitspraken van ministers en anderen in de pers (“we gaan sneller van het gas af”), er nu heel veel vraag is naar oplossingen om een huis zonder aardgas te verwarmen en van warm water te voorzien.

ThuisBaas werkt samen met Installateurs, die het werk niet aankunnen. Het gebrek aan technische mensen remt de opschaling. Daarom wordt vanuit Urgenda/ThuisBaas op allerlei plekken gekeken hoe de groep technische mensen vergroot kan worden. In Amsterdam kwam een subsidie voor het aardgasvrij en/of energieneutraal maken van woningen.

ThuisBaas heeft een aparte formule gevonden, die mensen in appartementen de gelegenheid geeft om aardgasvrij te worden zonder dat dit een grote investering vraagt of veel ruimtebeslag met zich meeneemt. Mensen gaan koken op inductie, verwarmen hun huis met infraroodpanelen en maken warm water met een ‘instant heater’. Met de subsidie van Amsterdam, is dat heel betaalbaar geworden. Het ThuisBaas-team spreekt veel meer mensen dan dat zij zelf uiteindelijk van A tot Z helpt met energieneutraal worden. Sommige mensen gaan het zelf doen, anderen schakelen lokale partijen in.

ThuisBaas geeft ook af en toe een workshop om andere groepen mensen te helpen om samen aan de slag te gaan met het verduurzamen van de gebouwde omgeving. Uiteindelijk moeten miljoenen huizen aangepakt worden. Dat zal ThuisBaas nooit alleen kunnen, dus het helpen van andere groepen is ook een manier om opschaling te realiseren.

THUISBAAS **MAAK UW APPARTEMENT AARDGASVRIJ EN ONTVANG NU 5.000€ SUBSIDIE**

Wij gaan thuis op korte termijn allemaal van het gas af. Door de subsidie van gemeente Amsterdam is dit het moment om dat te doen en 'all electric' te gaan.

Dit doen wij met infraroodpanelen, die de woning verwarmen, instant heaters, die warm water maken en een inductie-kookplaat om mee te koken.

Ga naar www.thuisbaas.nl/amsterdam-aardgasvrij voor meer informatie. Meld u aan en wij vertellen u precies wat u nodig heeft om thuis van het gas af te gaan.

Kamers	Vanaf	Subsidie	Totaal
2 kamers	€ 0.650	€ 5.000	€ 3.650
3 kamers	€ 0.950	€ 5.000	€ 4.050
4 kamers	€ 10.950	€ 5.000	€ 5.950

www.thuisbaas.nl/amsterdam-aardgasvrij

2.2 ZONOPZORG VOORTGEZET

Samen met de buurman in ons pand 'Zonnepanelendelen' maakte Urgenda een nieuw concept om meer zonne-energie op de daken van zorginstellingen te krijgen. Dit met behulp van investeringen van omwonenden, bewoners en werknemers. Zorginstellingen willen ook graag zonnepanelen op het dak, maar kunnen dat vaak niet betalen of hebben er de tijd niet voor of de kennis van. Er zijn echter genoeg bewoners, werknemers en burgers die zelf geen dak hebben en graag een bijdrage willen leveren. Daarnaast is de ontzorging voor het installeren en verduurzamen zonder zelf extra te hoeven investeren lucratief voor zorgorganisaties.

SDE+ voor 35 zorgorganisatie aangevraagd

In 2016 werden de eerste projecten gerealiseerd. Die waren zo'n succes en kregen zoveel aandacht dat zich een grote nieuwe groep meldde in 2017. Samen met Zonnepanelendelen werden zorghuizen geïnformeerd. Door ook actief nieuwe zorgorganisaties te benaderen is in 2017 voor maar liefst 35 zorglocaties SDE+ aangevraagd. Zorghuizen die SDE kregen (soms pas in 2018), werden daarna geholpen met crowdfunding via de website Zonnepanelendelen. Urgenda mobiliseert vervolgens omwonenden, familieleden en andere geïnteresseerde burgers om mee te doen. Zij kunnen investeren in zonne-energie en krijgen een rente die veel hoger is dan op de bank (gemiddeld zo'n 3-5%).

Meer geld voor zorg

Na ongeveer 15 jaar krijgen de investeerders hun geld weer terug; de zonnepanelen blijven liggen. Instellingen hebben minder energiekosten en houden hun geld beschikbaar voor de daadwerkelijk zorg. Voor de zorginstellingen die met ons door zijn gegaan en de financiering rond hebben, is de planning om in 2018 zo'n 14.000 panelen te plaatsen op meerdere zorgorganisaties verspreid over het gehele land.

3. DUURZAME MOBILITEIT

HET SNELLER
VERDUURZAMEN VAN DE
MOBILITEITSECTOR IN
NEDERLAND IS ÉÉN VAN DE
SPEERPUNTEN VAN URGENDA.
BELANGRIJKE ONDERDELEN
VAN DEZE TRANSITIE:

EEN BETER EN EFFICIËNTER
OPENBAAR VERVOER EN
GOEDERENVERVOER OP
DUURZAME BRANDSTOFFEN
OF ELEKTRICITEIT;

EEN VERSCHUIVING VAN
BENZINE EN DIESEL NAAR
ELEKTRISCH;

EEN VERSCHUIVING VAN BEZIT
NAAR GEBRUIK VAN AUTO'S,
ZOWEL VOOR DE ZAKELIJKE
ALS VOOR DE PARTICULIERE
MARKT.

Low Car Diet op eigen benen als Stichting De Reisbeweging

Vanuit Urgenda is voor de Dag van de Duurzaamheid ooit het Low Car Diet project gestart. Dat werd een heel "LCDteam" dat vele "Low Car Diet" wedstrijden organiseerde. Via deze wedstrijden werd geprobeerd het reisgedrag van mensen te veranderen. Dus uit de auto en in de trein, op de fiets of overstappen op andere duurzamere manieren van vervoer. Het werd het grootste gedragsprogramma op mobiliteitsgebied van Nederland, dat ook blijvende veranderingen teweeg bracht. Het team wilde graag op eigen benen verder gaan met deze gedragscampagne. Zij richtten Stichting de Reisbeweging op en gingen in 2017 verder als zelfstandige organisatie. Een paar dagen in de week zaten ze nog bij Urgenda op kantoor, waardoor de nauwe banden behouden bleven. Zo werd er in 2017 samengewerkt in Friesland, als opmaat naar de Elfwegentocht. HET SNELLER VERDUURZAM

De Elfwegentocht

Het grootste nieuwe project van Urgenda werd de Elfwegentocht. Van 1 t/m 14 juli 2018 zal de provincie Friesland fossielvrij gaan reizen. Zo haalt de provincie de toekomst 10 jaar naar voren en laten de Friezen de wereld zien wat er nu al mogelijk is. Het worden twee weken feest zonder een druppel diesel of benzine. De Elfwegentocht laat niet alleen zien wat er al kan, maar ook wat er nog nodig is om heel Nederland sneller te verduurzamen. Het project heeft als doel de transitie naar niet-fossiele voertuigen te versnellen door te laten zien dat fossielvrij voortbewegen nu al mogelijk is.

Friesland mobiliseren

De Elfwegentocht is onderdeel van Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad 2018 en het grootste project op gebied van duurzaamheid tijdens LF2018. De Elfwegentocht is bedacht door studenten en is omarmd door de Freonen (vrienden) van fossylvrij Fryslan (freonen.nl): een grote groep Friese bedrijven, gemeenten en scholen die zich tot doel heeft gesteld om Friesland fossielvrij te maken. Het netwerk fungeert als platform waar iedereen zich aan kan verbinden. Urgenda ondersteunt het project met menskracht en ideeën en betreft de andere provincies bij de Elfwegentocht. Aangezien het een heel groot project is, waarbij eigenlijk heel Friesland gemobiliseerd moet worden, zijn we al in 2017 begonnen en zal het team steeds verder uitgebreid worden naar mate juli 2018 dichterbij komt.

Een greep uit activiteiten die tijdens of in aanloop naar de Elfwegentocht plaatsvinden in Friesland:

- 50.000 studenten werken al hard mee: ze doen onderzoek naar knelpunten, maken apps en schrijven communicatieplannen. Ook tijdens de twee weken houden zij presentaties en estafettes en ze maken voertuigen voor De Grote Optocht.
- Alle middelbare scholen strijden met elkaar in zelfgemaakte fossielvrije wagens: de Griene Estafette. Het basisonderwijs viert fossielvrij feest op 4 juli.
- 6 en 7 juli zijn er Solar Boat Races in Leeuwarden.
- Er worden extra laadpalen, waterstof- en blauwe dieseltankstations geopend. Boeren stellen hun windmolens beschikbaar als gratis laadpaal.
- BMW en buurauto.nl starten deelauto projecten.
- Er komen overstapplekken bij alle grote invalswegen van Friesland. Er komen liftplekken en vernieuwende OV-opties en allerlei bedrijven en dorpen maken hun eigen plan.
- De 100+ Freonen (bedrijven en gemeenten) en hun personeel rijden fossielvrij. Steeds meer bedrijven sluiten zich aan. Uiteindelijk doet iedere Fries mee – de gehele Mienskip!

De Elfwegentocht en de rest van Nederland

De Elfwegentocht zal ook in de rest van Nederland niet onopgemerkt blijven. Urgenda betreft de rest van Nederland op twee manieren:

De Provincietours:

Iedere dag tussen 1 en 14 juli reist een andere provincie met een ander thema en duurzaam vervoersmiddel naar Friesland. Elke tour wordt een duurzaam feest. De NOS reist alle dagen mee en zendt elke dag een verslag uit: heel kort na het Acht Uur journaal en wat langer na Nieuwsuur.

De Elfwegentocht Parade:

Een wereldrecord grootste duurzame Parade op 14 juli. Dit wordt een bonte stoet met fossielvrije voertuigen op de weg én in het water op maar liefst 13 km snelweg, eindigend in Leeuwarden. Hier kan heel Nederland aan meedoen, iedereen met een fietsclub, elektrische auto of boot of skippybal. Het record 'grootste stoet elektrische auto's' gaan we verbreken, en het record 'snelste auto op waterstof' (www.elfwegentocht.nl/recordpoging).

Met de Elfwegentocht laten we mensen kennismaken met of nadenken over meer gebruik maken van:

- OV, fiets, lopen, varen en andere vervoersmiddelen zonder brandstof
- Elektrische voertuigen
- Groen gas voertuigen
- Blauwe diesel (uit plantaardige reststromen)
- Deelauto's, buurtauto's, OV-fietsen, witte fietsen, bedrijfsfietsen • Carpool-lijsten en andere manieren om meer samen duurzaam te reizen
- Thuis (tele)werken

Het project bestrijkt dus alle vormen van vervoer, maar ook gedrag en maakt iedereen bewust van het feit dat er nu al zo veel meer kan dan veel mensen weten.

In aanloop naar de Elfwegentocht organiseerden we in oktober een fietstocht, samen met o.a. de Grootouders voor het Klimaat langs fossielvrije koplopers in Friesland. Tijdens die tocht werd de Elfwegenproloog gestart en ook het eerste overstappunt voor automobilisten geopend.

4. DUURZAME ENERGIE

SPEERPUNT VAN DEZE
TRANSITIE:

NEDERLAND 100% OP
DUURZAME ENERGIE IN
2030;

WADDENEILANDEN
ENERGIENEUTRAAL IN 2020

ALLE GESCHIKTE SCHOLEN
50 ZONNEPANELEN IN 2030

Nederland kan zijn energievoorziening binnen vijftien jaar volledig verduurzamen. In 2017 kwam ter ere van het tienjarig bestaan van Urgenda de nieuwe versie van het rapport van Urgenda uit “100% duurzame energie in 2030: Het kan als je het wilt”.

Vijf keer anders

Er bleek al veel te zijn veranderd sinds de eerste versie van 2013. Het gaat gelukkig vaak sneller dan veel mensen verwachten. Het rapport is ingedeeld in vijf hoofdstukken: “vijf keer anders”. In het eerste hoofdstuk over de gebouwde omgeving laten we zien dat huizen energieneutraal gemaakt kunnen worden voor een betaalbaar bedrag. We laten zien hoe het technisch kan, maar geven ook handreikingen hoe de financiering geregeld zou kunnen worden. In hoofdstuk twee over mobiliteit zien we blij verrast dat er veel is veranderd in vijf jaar. Het aantal deelauto's neemt snel toe en van vrachtwagens tot tractoren: alles wordt elektrisch. Nu nog een goede snellaadinfrastructuur en we zijn er klaar voor!

Veel ontwikkeling in de industrie

Als het gaat over CO₂, dan is in het voedselsysteem de kas de grote uitstoter. Er zijn weer meer kassen gekomen die over gaan op aardwarmte en “De Kas als Energiebron” blijft groeien. De richting is goed, nu nog versnellen! De meeste nieuwe dingen stonden in het industrie hoofdstuk. Alle grote uitstoters van CO₂ kunnen in principe in 15 jaar de overgang maken naar een industrie die niet meer uitstoot. Dat betekent dat grote investeringen gedaan moeten worden, soms naar voren gehaald moeten worden, maar dat door de veranderingen ook meteen 50% energie bespaard wordt. Dus veranderen betekent naast CO₂, besparen, ook kosten besparen. Hoe het kan en moet, staat ook beschreven. Tot slot schetste het rapport de hoeveelheid zonnepanelen en

windmolens, zowel op land, als op zee, die nodig zijn om alle elektriciteit te leveren, ook voor het elektrificeren van de industrie. Daarnaast wordt er ook rekening gehouden met de extra elektriciteit die nodig is om biomassa en fossiele grondstoffen te vervangen. Dit alles is mogelijk op ons eigen grondgebied.

Grote stappen

Ten opzichte van het eerste rapport is heel veel al veranderd. De windmolens waren groter en goedkoper geworden dan velen hadden verwacht, er bleken veel meer voertuigen elektrisch te kunnen zijn ver voor 2030 en de industrie kan en wil ook grote stappen zetten. Dit rapport, waarin Urgenda uiteenzet hoe het vijf keer anders kan op het gebied van wonen, vervoer, voedsel, produceren en energie opwekken, blijft de leidraad bij het werk dat we doen.

4.1 ENERGIENEUTRALE WADDENEILANDEN IN 2020

Energieneutraal in 2020. Dat is nog steeds de ambitie van de vijf Waddeneilanden, Texel, Vlieland, Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog. Ieder eiland wil zoveel mogelijk zijn eigen energie zelf duurzaam opwekken op het eiland of in de nabijgelegen zee. Elk eiland heeft eigen speerpunten en een eigen snelheid. We helpen vanuit Urgenda veel innovatieve projecten op gang, informeren mensen, koppelen partijen aan elkaar en brengen nieuwe kennis. Elk eiland heeft een lokale energie coöperatie en/of een zeer actieve lokale burgerbeweging.

Texel

Op Texel zijn nog steeds veel verschillende project waar Urgenda bij betrokken is:

- TexelEnergie, nog altijd de grootste lokale energie coöperatie van Nederland, is druk bezig met een groot zonnepanelenveld, mede ondersteund door Urgenda;
- Energieneutraal maken van huizen (zonnepanelen plus bijvoorbeeld warmtepomp of infraroodpanelen). Vervolgens monitoren en leren van eerder energieneutraal gemaakte huizen en daardoor verbeteren en verminderen van kosten in de volgende ronde;
- Ontwikkelen postcoderoos en betrekken relevante partijen, van TexelEnergie tot de burgers en de gemeente;
- Er wordt een werf op Oudeschild omgebouwd tot woningen. Urgenda helpt het waterschap mee om die woningen energieneutraal te maken.

Vlieland

Op Vlieland is een groep enthousiaste mensen, de '2020-groep', die samen met Urgenda helpt met het aanjagen van allerlei nieuwe activiteiten. Richtinggevend is het uitvoeringsprogramma dat in september 2017 is vastgesteld. Daarin staan de doelen tot en met 2022.

Er is een CO2-dashboard ontwikkeld dat in beeld brengt waar Vlieland staat t.o.v. haar CO2-reductiedoelstelling (zie vlieland.co2vrij.nu). Dit Dashboard zal ook voor de andere eilanden ingezet worden. Vlieland heeft een concrete CO2-reductie doelstelling vastgesteld met daarbij een methode om het doel te bereiken.

Zonneveld 2018 operationeel

We zijn weer een flinke stap verder met het zonneveldproject, nu de vergunning is verleend, het Ministerie van Defensie toestemming heeft gegeven en de SDE-subsidie rond is. De planning is om het veld in 2018 operationeel te hebben. Gesteund door de gemeente is de coöperatie ook een partij bij het zonneveld, waar ook eilanders in kunnen investeren.

Zon op grote daken

Urgenda probeert via de postcoderoosregeling een aantal daken vol te krijgen met honderden zonnepanelen. Dit ook omdat niet iedereen op Vlieland zonnepanelen op het dak mag (beschermd dorpsgezicht ed.). Er staan er nu vier in de planning op grote daken van ondernemers en de gemeente.

Warmtenet op duurzame energie

Een grote kans op Vlieland is de Duinwijk. Dat is een Een grote kans op Vlieland is de Duinwijk. Dat is een wijk met 38 woningen. Daar ligt al een

warmtenet dat op hoge temperatuur op gas wordt gestookt. Er is toestemming en ondersteuning vanuit de gemeente en de bewoners om dit aan te pakken en die warmte non-fossiel op te gaan wekken. Urgenda hielp de bewoners met de financiering en met het vinden van partners voor deze eigenaren van woningen. Er wordt nu gewerkt aan een gezamenlijke warmte-coöperatie voor een duurzame warmtevoorziening.

En verder:

- Koploper projecten met grote verbruikers, o.a. kijken naar duurzame energie, restaurants op inductie koken, etc. Gezamenlijk traject, leren van elkaar en elkaar scherp houden;
- Verdere energiebesparing en verduurzaming van zwembad Flidunen;
- Energieneutrale strandtent.

Terschelling

Ook op Terschelling wordt aan een uitvoeringsprogramma gewerkt met een concrete CO2-reductie doelstelling. Het programma is daar in ontwikkeling en zal na de zomer door de raad worden vastgesteld. De Terschellinger Energie Coöperatie groeit gestaag en is actief, vooral in en rond het huis van leden.

Woningen energieneutraal

Na de eerste gasloze energieneutrale woning, willen we graag ook de andere 40 woningen in die wijk energieneutraal maken. Daar is de woningcorporatie De Veste een belangrijke speler. Voor 25.000 euro kunnen we een huurhuis daar van H-label naar A++ krijgen.

Autonoom pakjesvervoer

Samen met o.a. PostNL is geëxperimenteerd op een industrieterrein met pakjesvervoer met een wagentje zonder bestuurder.

Pyrolyse project

Een ondernemer op Terschelling wilde uit hout, GFT en een deel van het bedrijfsafval via pyrolyse deze groene grondstoffen ontleden en benutten. We hebben de ondernemer verbonden met Fraunhofer Umsicht, een Duitse leverancier van deze machines. We hebben samen met de ondernemer de business case gemaakt om tot realisatie te komen. Er werden allerlei testen gedaan om te kijken of het restafval een constante stroom materiaal levert, van de juiste kwaliteit. Ook werd gekeken naar de energetische waarde van de grondstoffen die beschikbaar zijn. De resultaten zijn nog niet zodanig dat het project al aan opschaling toe is.

Zonneveld

Op 5 mei 2018 wordt het zonneveld in Hee geopend. Daar is in 2017 veel werk voor verzet, vooral door de lokaal actieve eilanders.

Ameland

Op Ameland zijn al veel mensen actief, vooral in de Amelander Energie Coöperatie. Daar worden veel (innovatieve) projecten opgepakt. Urgenda beminst het energieloket, nu al voor het vierde jaar. Inmiddels heeft dat een aantal zeer duurzame woningen opgeleverd. Wij hebben een woning van het gas afgehaald voor het Amelander woningbedrijf om hen daar kennis mee te laten maken. Deze woning is al ruim een jaar gasloos en wordt gemonitord.

We hebben ook in 2017 ondernemers geadviseerd en in groepen geholpen met het verduurzamen samen met Duurzom. Zo gaat de lokale vishandelaar na advies vanuit Urgenda zijn loods en huis verder verduurzamen. Er komt een stro-woning, die energieneutraal wordt. Indien gewenst krijgen bewoners ook adviezen om hun huizen aan te pakken.

Schiermonnikoog

Urgenda heeft met een coalitie van heel veel NGO's - van de Waddenvereniging tot Natuurmonumenten en lokale actiegroepen - succesvol gestreden tegen de voorgenomen boringen van Engie voor de kust van Schiermonnikoog. Helaas zijn er nu weer andere energiebedrijven die daar voor de kust willen boren, dus de strijd is nog niet gestreden.

4.2 SCHOOLDAKREVOLUTIE

De Schooldakrevolutie (SDR), een initiatief van Sungevity, Urgenda en NL 2025, wil in 2020 minimaal de helft van alle geschikte schooldaken in Nederland voorzien hebben van zonnepanelen - en de besparing inzetten voor verdere verduurzaming van het gebouw en voor lesprogramma's voor scholieren. Hiermee moet groene stroom van eigen dak de sociale norm worden voor alle (7000) basis- en middelbare scholen.

In 2017 vonden vele structurele verbeteringen plaats. De verbeterde website wordt veel gebruikt door scholen. Zij worden met de quick scan en de menukaart goed op weg geholpen. Bijna wekelijks zijn er meerdere scholen die een aanvraag voor een quickscan indienen, waaronder leerlingen die voor een profielwerkstuk zonnepanelen op eigen school willen realiseren. Inmiddels zijn er al ruim

600 scans gemaakt. Met hulp van extra sponsoring heeft het SDR team grote stappen kunnen maken met de online 'Schooldak-zonnekaart'. Op deze interactieve kaart worden alle scholen in Nederland voorzien van een gepersonaliseerd overzicht met hun zonnepotentie. Ook scholen die al zonnepanelen hebben staan op de kaart inclusief een dakfoto. Momenteel zijn wij de enige met zo'n landelijke inventarisatie.

Regiocoaches

In oktober vond het Synergy evenement plaats, georganiseerd door de SDR. Het was een groot succes waarbij meerdere zonnepartijen voor scholen met elkaar in discussie gingen over de juiste aanpak. Dit jaar zijn we ook begonnen met regiocoaches. Wij hebben in 2017 veertien regiocoaches aan

ons kunnen binden die met name actief zijn in de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht en Zeeland. Met hen werken we verder in de steden die al eerder de intentieverklaring tekenden.

Regelmatig worden bijeenkomsten gehouden of bezocht in gemeenten waaronder in juli die met tien gemeenten en alle schoolbesturen op die locaties in Noord Holland Noord.

De Stichting Schooldakrevolutie pleit voor een €100 miljoen fonds dat alle scholen van zonnepanelen zou kunnen voorzien. Twee banken zijn inmiddels bereid zijn om voor €75 miljoen mee te doen. Als de overheid het laatste kwart zou bijdragen in de vorm van een achtergestelde renteloze lening, dan kunnen we aan de slag. Het zou toch geweldig zijn om alle scholen een energieleverend dak te bezorgen!

5. KLIMAATVERANDERING

Op 21 juni 2017 brachten we de nieuwe versie naar buiten van ons rapport “100% duurzame energie. Het kan als je het wilt!” Op basis daarvan zou de agenda voor 2030 nog steeds moeten zijn een 100% duurzame energievoorziening. In december 2015 spraken bijna alle landen van de wereld samen af om de opwarming op aarde niet verder dan 1,5 tot 2 graden te laten oplopen en bij voorkeur zo ver mogelijk onder die twee graden stijging ten opzichte van 1850 te blijven. Als we dat serieus nemen, zullen we binnen vijftien jaar moeten stoppen met de uitstoot van broeikasgassen. Doen we dat niet, dan gaan we zeker over de 1,5 graad heen op weg naar twee graden. Het is een gevaarlijke strategie om de CO₂-concentratie in de atmosfeer en daarmee de temperatuur op aarde eerst te laten oplopen tot een opwarming van meer dan twee graden en dan maar te hopen dat we die temperatuur in de tweede helft van deze eeuw weer omlaag kunnen brengen. Dat leidt sowieso tot veranderingen, waarvan er een deel niet meer terug te draaien is waaronder veel verlies van biodiversiteit.

5.1 DE KLIMAATZAAK - RECHTZAAK TEGEN DE STAAT

Op 24 juni 2015 won Urgenda wat nu heet “De Klimaatzaak” tegen de Op 24 juni 2015 won Urgenda wat nu heet “De Klimaatzaak” tegen de Nederlandse Staat. De Staat ging in hoger beroep. Urgenda kwam naar buiten met haar verweerschrift in 2017.

De rechtszaak heeft nu al enorm veel invloed, zowel in Nederland als in het buitenland. In bijna iedere discussie over klimaat en energie, vooral in Den Haag, wordt wel ergens zijdelings verwezen naar deze rechtszaak. Er is vaak een ‘Urgenda-scenario’ en er wordt regelmatig verwezen naar de 25% CO₂-reductie die gehaald moet worden vanwege het Urgenda-vonnis. Iedere keer als er cijfers naar buiten komen dat de CO₂-uitstoot in Nederland weer is gestegen, worden we gevraagd om commentaar. Er zijn al mensen afgestudeerd op de zaak en er zijn promovendi mee bezig. Er wordt college over gegeven en er zijn lezingen en seminars over deze zaak. Deze rechtszaak is nu al een klassieke zaak, die de collegezalen zal blijven halen. Het feit dat we alles vertaald hebben in het Engels is dus nu al zeer nuttig. Vanuit Urgenda helpen we ook verschillende groepen van burgers, NGO’s en juristen in verscheidene landen met klimaatzaken aldaar.

5.2 GROOTOUDERS VOOR HET KLIMAAT

Tijdens de wandeling naar Parijs in november 2015, liepen er heel veel grootouders mee. Zij gaven aan graag meer te willen doen, maar niet goed te weten hoe. Zij zien hoe het klimaat de afgelopen vijftig jaar al is veranderd en maken zich zorgen over de wereld waarin hun kinderen en kleinkinderen opgroeien. Zij verlangen meer actie om klimaatverandering te voorkomen. Daarbij gaan ze zelf aan de slag, maar ze vinden ook dat klimaat en energie voor alle politieke partijen topprioriteit zou moeten zijn. Samen zijn ze de Grootouders voor het Klimaat. Er komen steeds meer grootouders bij.

Grootouders op de bres voor hun kleinkinderen

Via de website

<http://grootoudersvoorhetklimaat.nl/> hebben zich inmiddels 2500 grootouders aangemeld als lid van deze beweging. Dat zijn bekende en onbekende grootouders, links en rechts, die aan één of meer activiteiten hebben deelgenomen. Een kleine kerngroep komt regelmatig bij Urgenda bijeen en bedenkt activiteiten en formuleert wensen.

Niet links, niet rechts, maar een opgave voor iedereen, dat is de centrale boodschap.

Grootouders op het Plein – elke twee weken

Naar analogie van de “dwaze moeders van het Plaza de Mayo” zijn de grootouders nu al meer dan een jaar bezig met de actie “Grootouders op het Plein”. Elke twee weken komen ze samen op het Plein pal voor de Tweede Kamer. Ze komen in weer en wind, vrieskou en regen, elke twee weken daar samen in grotere of kleinere samenstelling en ze hebben iedere twee weken bezoekers uit de Kamer van alle gezindten. Met de bezoekers gaan ze het gesprek aan, van Minister Wiebes tot de Kamerleden van Denk, PvdD en CDA. Sommige Kamerleden zijn al twee of drie keer langs geweest.

Organisaties en pers

De Grootouders zoeken ook de verbinding met vele andere organisaties, gesteund of geïnitieerd door het Urgenda-team dat hen ondersteunt. Zo zijn er nieuwe relaties aangeknoopt met de Missing Chapter Foundation van Prinses Laurentien, de Toekomststoel, het Rode Kruis en het Verzetsmuseum. De Grootouders kregen ook bezoek van journalisten, een cameraploeg Van Hart van Nederland (SBS) en ook enen Belgisch tijdschrift. De Grootouders worden gezien en gehoord. Om het statement nog duidelijker te maken ontwikkelden we recent nieuwe demonstratieborden voor de grootouders met hun eigen kleinkinderen erop.

Afgelopen jaar kwamen o.a. langs bij de Grootouders op het plein:

- Minister EZK Wiebes (VVD)
- Staatssecretaris Stientje van Veldhoven (D66)
- Minister Sharon Dijksma (toen IenM)
- Sybrand Buma (CDA leider)
- Gert-Jan Segers (CU leider)
- Emile Roemer (SP leider)
- Marianne Thieme (Partij voor de Dieren leider)
- Liesbeth van Tongeren
- Esther Ouwehand
- Corrie van Brenk
- Henk Krol (50+ leider)
- Kees van der Staaij (SGP leider)
- Elbert Dijkgraaf
- Ed Nijpels (VVD, voorzitter Borgingscommissie Energie akkoord)
- Harry van Bommel
- Alexander Pechtold (D66 leider)
- Carla Dik-Faber (kamerlid CU, portefeuille duurzaamheid)
- Thierry Baudet (FVD leider)
- Henk Kamp (meerdere malen, toen hij nog (demissionair) Minister was)
- Farid Azarkan en Selcuk Öztürk (kamerleden Denk)
- Lammert van Raan (kamerlid PvdD)

Fietstocht in Friesland

De Grootouders fietsten met een delegatie mee in de Friesland Regiotour die Urgenda organiseerde op 8, 9 en 10 oktober 2017. Samen met Friese Freonen fan Fossylfry Fryslân (vrienden van fossiel vrij Friesland) fietsten de grootouders langs allerlei koplopers en mooie initiatieven die passen bij een fossiel vrij Friesland. Froukje van tv-programma Koffietijd reisde mee en sprak met Grootouders. De Grootouders legden verbindingen en wierven ook nieuwe grootouders voor de beweging.

Klimaatverandering prioriteit bij de verkiezingen – Manifest van de Grootouders

Voor de grootouders is het heel duidelijk dat klimaat en energie voor alle politieke partijen topprioriteit zouden moeten zijn. Dat benadrukken ze elke twee weken op het Plein, maar ze kijken ook naar andere gebeurtenissen, zoals de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2018. In aanloop naar die verkiezingen kwam een aantal grootouders bij elkaar om te kijken hoe ze hun manifest en bijbehorende gedachtegoed ook meer onder de aandacht konden brengen van alle partijen die lokaal actief zijn, van links tot rechts. De Grootouders stuurden naar alle grote gemeentelijke fracties in alle gemeenten in Nederland een brief om de verkiezingsprogramma's te ondersteunen met een duurzaamheidsvisie. Bij onderzoek van regionale kranten bleek dat de energietransitie en klimaatverandering inmiddels in de top drie staat van onderwerpen met prioriteit van gemeenteraadsleden. Dat is nog niet eerder voorgekomen. De tijden lijken wel te veranderen. Eén van de grootouders hield op 8 maart in een grote zaal in Eindhoven een bijeenkomst mede namens de grootouders in samenwerking met veel politieke partijen. Er waren 250 bezoekers, dus dat was mooi. Er zijn drie thema's besproken, klimaat, natuur en mobiliteit. Naast de inhoudelijke bijdrage, leidde het ook weer tot aanwas van grootouders voor het klimaat.

Overige acties van de Grootouders

De grootouders hebben op de Dag van de Duurzaamheid, 10-10 2017, voorgelezen op allerlei lagere scholen, als onderdeel van de landelijke voorleesactie. Ze waren aanwezig bij allerlei "marsen voor het klimaat en aanverwante onderwerpen", zoals de People's Climate March, die inmiddels wereldwijd jaarlijks wordt gehouden. Er liep ook een delegatie mee met de Nijmeegse 4-daagse. Opa's en oma's worden ook uitgenodigd om mee te investeren in Zon Op Zorg: zonnepanelen op zorginstellingen en velen zijn druk bezig om hun eigen huis energie neutraal te maken.

Extra activiteiten:

- We ontwikkelden met de grootouders een ansichtkaart met de basisinformatie over de Grootouders. Deze kaart kunnen ze makkelijk verspreiden zowel per post als op bijeenkomsten. Veel grootouders vragen om een setje kaarten om andere grootouders te activeren. We zijn inmiddels al toe aan de tweede druk.
- De Grootouders maakten een film naar aanleiding van de Watersnoodramp in 1953 met overlevenden uit Zeeland. Daarmee openden ze het gesprek met betrekking tot tijdig actie ondernemen en hoe snel dingen kunnen veranderen als je geen actie onderneemt.
- De Grootouders hebben een actieve facebook en twitter account.
- Elke twee weken sturen we een nieuwsbrief uit naar 2500 aangemelde grootouders.

5.3 KIES VOOR KLIMAAT

2017, het jaar van de Tweede Kamer verkiezingen, leek ons een goed jaar om Kies voor Klimaat verder uit te breiden. Het idee van de campagne is tweeledig. Enerzijds laten we zien dat werken aan het voorkomen van klimaatverandering niet links en niet rechts is, maar dat alle partijen daarmee aan de slag zouden moeten zijn voor een volhoudbare samenleving. Anderzijds willen we ook laten zien hoeveel mensen er al bezig zijn en dat de oplossingen voor het oprapen liggen, als je ze wilt en kunt zien.

Meer dan dertig CEO's

Kies voor Klimaat was begonnen met het uitnodigen van CEO's van alle grote bedrijven die serieus werk maken van het voorkomen van klimaatverandering. Na onze eerste golf, kwamen er spontaan steeds meer bedrijven naar ons toe die ook wilden aanhaken. Inmiddels hebben zich al meer dan dertig CEO's aangesloten bij de actie.

Studenten en BN'ers

Vervolgens werd 'Kies voor Klimaat' uitgebreid met dertien jongerenvertegenwoordigers, tientallen studenten en docenten, boeren en BN'ers, een columnist, een vlogger en een voorzitter van een moskee. Allemaal mensen met wie wij het gesprek voerden, maar die ook zelf in hun gemeenschap het onderwerp klimaatverandering en de achterliggende oorzaken op de kaart zetten, en met mensen om hen heen in gesprek gingen.

Campagne met boeren

Onze kanarie in de kolenmijn, dat zijn vooral de boeren. Zij merken nu al dat het klimaat verandert. Zij zijn weliswaar al 'slachtoffer', maar ze zijn ook een deel van de oplossing. Met die boodschap gaat een groep boeren samen met ons op allerlei plekken het gesprek aan. 'Boer Piet' is een zeer actieve boer, die ook het grootste deel met ons mee heeft gelopen naar Parijs. Hij verschijnt op tv, op conferenties, schrijft columns en voert overal het gesprek. Maar hij staat niet alleen. Tot juli 2017 stonden op het terrein van de boeren vijf karren met grote "Kies voor Klimaat"- posters met portretten en uitspraken van de boeren langs de A16, tussen Moerdijk en het knooppunt Zonzeel. Er reden ruim 100.000 auto's per dag langs de karren. Zie hier een kort [videoverslag](#).

Verzamel poster

Op 18 mei 2017 kregen de Kamerleden een verzamelposter met een selectie van de deelnemers aan 'Kies voor Klimaat', waaronder de voorzitters van alle politieke jongerenorganisaties. Ook andere relaties en belangrijke partijen kregen deze poster.

Gemeenteraadsverkiezingen 2018

In aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2018 zijn we halverwege 2017 begonnen om wethouders op te zoeken van allerlei gezindten, die actief waren op het gebied van duurzaamheid en vooral op het gebied van klimaat en energie. Er bleken heel veel actieve wethouders te zijn, van alle politieke partijen - van VVD tot GroenLinks - en ook veel actieve gemeenteraadsleden en regionale bestuurders. Zij maken het verschil. Ze waren blij met onze aandacht en vroegen ons ook vaak om een lezing te komen houden en input te geven voor de verkiezingsprogramma's en bouwstenen voor nieuwe coalitieakkoorden.

Bevlogen wethouders

Uiteindelijk spreken bijna veertig wethouders van veel verschillende politieke partijen spreken zich op de posters uit voor concrete actie tegen klimaatverandering. En zo vertelden zij in een landelijke abri-campagne wat zij doen om klimaatverandering tegen te gaan. Hiermee lieten ze samen met bedrijven en anderen zien dat het klimaat niet links of rechts is. Elke gemeente kent wel een bevlogen wethouder die hard werkt om klimaat-verandering een halt toe te roepen. Zij maken het verschil.

Diverse partijen

De posters hingen in gemeenten waarvan een wethouder meedeed. Om de schijn te voorkomen dat het om een persoonlijke verkiezingscampagne zou gaan, hing er altijd een combinatie van wethouders van andere politieke partijen uit andere gemeenten, CEO's en Bekende Nederlanders. Er zijn ruim 1400 posters opgehangen. Ook werden van alle deelnemers zogenaamde fotoquotes gemaakt zoals onderstaande voorbeelden laten zien. Die werden via verschillende bronnen langs allerlei sociale mediakanalen verspreid.

Wethouders de straat op

In veel gemeenten gingen de wethouders in aanloop naar de verkiezingen de straat op om met hun inwoners in gesprek over de genomen en de te nemen maatregelen om klimaatverandering te stoppen. Lokale media plaatsten vooraankondigingen en verslagen van de gesprekken, en zo had de campagne nog een veel groter bereik.

Wethouders van Zwolle, Venray, Huizen Leeuwarden (vlnr) gaan in gesprek met hun inwoners over klimaatverandering

6. CIRCULAIR

6.1 VERSNELLING GEGEVEN AAN CIRCULAIR FRIESLAND

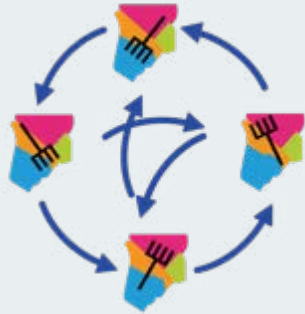
In 2015 is Urgenda samen met Metabolic begonnen met een analyse van de potentie van een circulaire economie in de provincie Fryslân. Naar aanleiding van dat rapport en de conferentie daarover is de vereniging Circulair Friesland opgericht. Urgenda heeft binnen het aanjaagteam bijgedragen aan de versnelling van dit initiatief. De vereniging bestond eind 2016 uit zo'n 35 organisaties en groeide begin 2018 naar ruim 65 leden waaronder het Friese bedrijfsleven, gemeenten en onderwijsinstellingen. Door cross-sectorale samenwerkingen en eerste ontmoetingen tussen bedrijven, (hoge)scholen en gemeenten ontstaan diverse projecten in de kunststoffen-, landbouwen bouwsector die een circulaire economie in Friesland vorm geven.

Meest circulaire regio

In 2017 won Circulair Friesland o.a. de prijs van meest circulaire gebiedsregio van Nederland. Urgenda werkt niet alleen actief in het aanjaagteam aan het versnellen van de circulaire economie in concrete projecten, maar ze helpt ook inhoudelijk met kennis en netwerk om die circulaire economie verder te realiseren in het Noorden van het land. Ook heeft Circulair Friesland een groot circulair tweedaags congres georganiseerd op 5 oktober in het Noorden van het land om andere provincies ook te inspireren. In 2018 zal de versnelling van een circulaire economie verder gaan en de groei van organisaties die zich aan willen sluiten bij de vereniging zet door.

TUINEN VAN
WEST

De Tuinen van West: 4 polders tussen de Haarlemmerweg, Halfweg, de Ringvaart Haarlemmermeer en Lutkemeer- en Ookmeerweg. Een groen gebied van bijna 700ha aan de rand van Amsterdam.

6.2 CIRCULAIRE PROEFTUIN VAN WEST

Urgenda ondersteunt met Cilian Terwindt de ondernemersvereniging Tuinen van West in Amsterdam. In dit gebied gaat men “groene allianties” aan: samenwerkingen waaraan men zich per project kan verbinden. Tientallen ondernemers hebben zich aangesloten. In dit gebied wil men innovatieve projecten starten en die kennis delen en vervolgens opschalen elders in de stad. Daarom werkt men al vanaf het begin samen met onderwijs, ondernemers, overheid en overige organisaties. De gekozen thema’s en projecten passen in de visie en ambities voor de Tuinen op de lange termijn. De ProefTuin geeft een tegenwicht tegen de oprukkende stad. Het is een vruchtbare bodem waar bewoners hun geest en lichaam kunnen laven, door te sporten, te recreëren, van de natuur te genieten en gezond te eten.

ProefTuin

Een verkenning, vanuit de circulaire economie bij de groene sectoren, leidde tot erkenning als Circulaire ProefTuin van West door het gemeentebestuur en het stadsdeel. Een ProefTuin met voorbeelden voor andere locaties in de stad. Met de vijf benoemde thema’s en vele projecten die in gang zijn gezet, wordt collectief gewerkt aan optimale ecologische, sociaal-culturele en economische ‘winst’ in het gebied! We willen onze leerervaringen delen met andere ondernemers, we benutten het educatieve en bewustmakingsaspect door veel scholieren, stages en studieprojecten te entameren en hopen tegelijkertijd de bezoekers te verleiden om op allerlei manieren bij te dragen aan een duurzame wereld.

De initiatieven richten zich op de volgende vijf thema’s:

1. Tuinen van West energieneutraal;
2. (zelf)beheer van het groen in het hele gebied;
3. Lokaal behouden en benutten van alle groene grondstoffen;
4. Waardevol water en algen én
5. Lokale voedselketen.

In juli 2017 is tijdens een werkconferentie door alle organisaties die een rol spelen in het beheer van het gebied de handtekening gezet onder de zeven duurzame uitgangspunten voor het groene beheer in het hele gebied. Na twee jaar gaat Tuinen van West steeds meer met de omgeving aan het werk, houdt het lokaal als het kan, en gaat decentraal en samenwerken met de omgeving aan.

7. BOUWEN AAN DE BEWEGING

OP TAL VAN MANIEREN
BOUWT URGENDA SAMEN MET
BURGERS EN PARTNERS UIT
BEDRIJFSLEVEN, OVERHEDEN,
KENNISINSTELLINGEN EN
ANDERE ORGANISATIES
AAN EEN STEEDS GROTERE
DUURZAAMHEIDSBEWEGING.

Climate march (29 april 2017)

Op 29 april 2017 vond wereldwijd de Peoples Climate March plaats. Wij deden mee in Amsterdam en droegen met honderden mensen een klimaatwand van 50 meter lang met de afbeeldingen van Kies voor Klimaat mee: de CEO's, bekende Nederlanders, boeren en jongeren.

Klimaatwand (april – okt 2017)

Na de March heeft deze wand een rondreis gemaakt door Nederland langs een kerk, gerechtsgebouw, station en verschillende hoger onderwijsinstellingen. De wand was vaak de aanleiding voor een dialoog, gesprek of een bijeenkomst over klimaatverandering en de rol van onszelf, de mens, om klimaatverandering binnen de perken te houden.

**DE REIZENDE KLIMAATWAND NU TE ZIEN
OP HOGESCHOOL WINDESHEIM**

**DE REIZENDE KLIMAATWAND OP DE
BOUWCAMPUS IN DELFT**

Grootouders voor het Klimaat

Zoals in het 'Klimaat' hoofdstuk al beschreven heeft Urgenda ook geholpen bij het oprichten van een nieuwe beweging van Grootouders voor het Klimaat. Grootouders zien hoe het klimaat de afgelopen 50 jaar al is veranderd. De "Grootouders voor het klimaat" willen laten zien dat er in Nederland vele opa's en oma's zijn die zich zorgen maken over de wereld waarin hun kinderen en kleinkinderen opgroeien. Zij verlangen meer actie om klimaatverandering te voorkomen. Klimaat en energie zouden voor alle politieke partijen topprioriteit moeten zijn bij de komende verkiezingen. Via een website kunnen grootouders zich aanmelden en meedoen aan diverse activiteiten. Op die manier laten zij hun stem horen en geven zij aan een duurzame toekomst te verlangen voor de huidige generatie en de generaties na hen.

Grootouders voor het Klimaat

Urgenda heeft de afgelopen jaren alle provincies bezocht met een regiotour. We beginnen nu met een nieuwe ronde en doen dat net weer even anders, rond thema's of belangrijke gebeurtenissen. Op een regiotour bezoeken we koplopers, organiseren we discussies en kijken we of we ter plekke ideeën, oplossingen, netwerk of andere zaken kunnen bieden, waar de koplopers om gevraagd hebben. Een regiotour wordt zorgvuldig voorbereid in de maanden voor de tour. In 2017 organiseerden we een tour op de fiets door Friesland 8, 9 en 10 oktober, als opmaat naar de Dag van de Duurzaamheid én om de Friezen alvast te enthousiasmeren voor de Elfwegentocht. Zo was er de start van de Elfwegenproloog waarmee enkele bedrijven een weekje gingen uitproberen wat het zou betekenen voor hun bedrijf om twee weken fossielvrij te reizen. Het televisieprogramma Koffietijd kwam filmen en zond een leuk item uit waarmee de Elfwegentocht aan heel Nederland werd geïntroduceerd. De grootouders fietsten mee, net als 'Freonen' voor fossiel vrij Friesland en anderen. Er werden veel koplopers bezocht die iets deden m.b.t. allerlei elektrische voertuigen.

Dag van de Duurzaamheid

Op 10-10 2017 organiseerden we de negende Dag van de Duurzaamheid. Samen met de Missing Chapter Foundation, RVO en de duurzame PABO maakten we een kindervoorleesboek, gemaakt door docenten en studenten. Op ruim 10.000 scholen werd dit boek verspreid voor de Voorleesactie aan het begin van die dag. Daar doen dus inmiddels zeker 200.000 kinderen aan mee. Via het boek wordt het gesprek in de klas gevoerd over onderwerpen zoals dit keer over duurzaam voedsel. Op de Dag van de Duurzaamheid laten mensen zien wat zij aan duurzaamheid doen en maken daarmee manifest dat de beweging veel groter is dan iedereen denkt. Er zijn bijeenkomsten, winkelopeningen, vegetarische menu's, speciale colleges en nog tientallen andere acties. Dat kan anderen weer aansporen om ook een stap te zetten. Ieder jaar doen er weer nieuwe partijen mee, maar er zijn ook veel bedrijven en overheden die elk jaar de Dag van de Duurzaamheid vieren, of zelfs de week van de Duurzaamheid (Utrecht). Inmiddels is de DvDD wel een beetje geïstitutionaliseerd, net als Dierendag. Er zijn veel partijen die ieder jaar die dag inplannen en standaard meedoen.

**10/10
DAG VAN DE
DUUR
ZAAMHEID**

8. COMMUNICATIE

Na het winnen van de klimaatzaak in 2015 is de aandacht voor Urgenda steeds meer toegenomen. Als er belangrijke ontwikkelingen zijn op het gebied van energie en klimaat, dan wordt Urgenda vaak om haar mening gevraagd.

Trump stapte in juni uit het Klimaatakkoord en Marjan Minnesma wordt gevraagd dat bij Nieuwsuur te duiden. Toen er sprake was van een Klimaatminister, wilde EenVandaag meteen weten wat Urgenda daarvan vond. Bij de publicatie van het regeerakkoord, nota bene op de Dag van de Duurzaamheid, vroeg NRC Marjan Minnesma de klimaatplannen te beoordelen. En op de dag dat de regeringsploeg bekend werd gemaakt was ze te gast bij Nieuwsuur.

Jubileum als mediahoogtepunt

Maar ook als het klimaat niet zo prominent in het nieuws is, ontvangen we van kranten, radio en tv vele verzoeken voor duiding of interviews. De lancering van ons nieuwe energierapport “100% duurzame energie,. Het kan als je het wilt.” viel samen tienjarig jubileum en kreeg veel aandacht van de media. Een hoogtepunt dit jaar! Een overzicht van de belangrijkste items van Urgenda in de media in 2017 is te vinden op www.urgenda.nl/actueel/in-de-media/.

Koplopers in beeld

Al die aandacht van de media is niet zozeer relevant om Urgenda te promoten alswel om het klimaat op de agenda te krijgen en te houden, en correcte informatie daarover te verschaffen. En om daarmee politici, beleidsmakers maak ook het publiek scherp te houden. Ook is het voor Urgenda nog steeds heel belangrijk om vooral initiatieven, projecten en allerlei andere koplopers en vernieuwende zaken onder de aandacht te brengen. Daarmee laten we zien dat er veel meer kan dan mensen denken en we bieden hoop en inspiratie om ook aan de slag te gaan. Koplopers worden regelmatig in het zonnetje gezet in nieuwsbrieven, via social media tijdens de regiotour en bij allerlei andere evenementen die Urgenda organiseert. Zo organiseerden we tijdens het feest vanwege ons jubileum een zogenaamde koplopersmarkt aan de hand van de vijf keer anders-thema's.

Informereren over klimaatverandering

Urgenda zet zich ook in om mensen te informeren over klimaatverandering en over wat mensen zelf kunnen doen om te helpen klimaatverandering te stoppen.. Dat gaat van honderden lezingen die Urgenda medewerkers geven en allerlei uitingen op de sociale media tot het geven van interviews aan schrijvende pers, radio en tv, aanleveren van bijdragen aan kranten en eigen nieuwsbrieven. Sinds 2016 voeren we de Kies voor Klimaatcampagne waarmee we informeren over klimaatverandering.

Social

Via de communicatiekanalen van Urgenda zoals de website, nieuwsbrief, persberichten en social media bereikt Urgenda een steeds groter publiek. Zo heeft Urgenda bijna 30.000 volgers op Twitter, versterkt door de accounts van het Urgenda-team, wat veel respons oplevert. Ook de verschillende Facebook pagina's spelen een steeds grotere rol. Na ons jubileumfeest hebben we op Facebook extra aandacht gegeven aan 5 x anders door steeds een week een van de thema's te belichten. En het rapport '100% duurzame energie in 2030, het kan als je het wilt!' hebben we met draaiende camera's aangeboden aan diverse Haagse politici van alle partijen. De filmpjes en foto's plaatsen we op Twitter.

Urgenda's acties en projecten zijn regelmatig trending topic op twitter zoals #dvdd17 en #lowcardiet.

Video's

Met een camerateam van vier mensen met zeer verschillende kwaliteiten, waar Urgenda een nauwe band mee heeft, kunnen we snel en goed video's maken van belangrijke activiteiten. Van het 10-jarig bestaan feest werd even inhoudelijk als hilarisch filmpje gemaakt dat veel is gedeeld, zie hier, en een prachtig filmpje van onze strandlakenactie, hier te zien. Want om donaties te genereren hebben we 1000 strandlakens met de afbeelding van een zonnepaneel laten drukken. Om je even op 'op te laden'. Wie € 50,- doneert, ontvangt het strandlaken cadeau. De filmploeg maakte diverse prikkelende filmpjes om de Elfwegentocht te introduceren en volgde ons ook op de Friese Fietstocht waarvan ze elke dag een filmverslag maakten. Urgenda wordt ook regelmatig door partners in projecten gevraagd om de communicatie op zich te nemen, waarbij doorgaans film een belangrijke rol speelt.

Website

Omdat de website van Urgenda niet meer voldeed aan de eisen van deze tijd, de website was niet responsive oftewel niet geschikt voor mobiel gebruik, én het CMS werd niet meer geactualiseerd, is in 2017 gestart met de modernisering. Inmiddels voldoet de website aan de eisen van deze tijd, opgefrist en wel.

9 PERSONEEL EN ORGANISATIE

Urgenda had in 2017 rond de zestien mensen in dienst (gemiddeld 13,5 Fte), afhankelijk van de tijd van het jaar en de aantallen stagiaires en andere kortlopende dienstverbanden. De kern wordt gevormd door de directeur en de senior medewerkers voor respectievelijk energie, gebouwde omgeving, de klimaatzaak, de Waddeneilanden, circulaire economie en het begeleiden van personeel en regiospinners.

In 2017 was er ook een relatief grote ploeg bezig met de Elfwegentocht, veelal vanuit Friesland (vier Fte ongeveer) en die groep groeit naarmate de Elfwegentocht dichterbij komt. Naast hen zijn er drie vaste stafmedewerkers voor evenementen, communicatie en het secretariaat/financiën en enkele juniormedewerkers.

ThuisBaas op eigen benen

ThuisBaas is inmiddels een zelfstandige organisatie, waar in 2017 zeven mensen werkten (6 Fte). Daarnaast

waren er nog vele stagiaires en trainees die bij ons afstudeerden en/of veel leerden en ons tevens vaak ondersteunden bij diverse projecten. Met bijna alle ex-medewerkers onderhouden we goed contact en het zijn vaak ook latere samenwerkingspartners. Naast de medewerkers met een dienstverband, werkt Urgenda met associates samen, dat zijn vaak, maar niet-noodzakelijk, ex-medewerkers.

Regiospinners

Urgenda werkt samen met zogenaamde regiospinners. Zij zijn niet in dienst van Urgenda, maar werken wel regelmatig samen met Urgenda in projecten. De regiospinner brengt binnen zijn of haar regio de duurzame koplopers in kaart, verbindt ze en steunt waar mogelijk met opschalen. Inmiddels werkt Urgenda samen met tweeëntwintig regiospinners uit bijna het hele land. Zij zijn de ogen en oren van onze organisatie in het land. Zij komen ook samen bij Urgenda om van elkaar te leren en elkaar te inspireren.

10. FINANCIËN

Urgenda heeft geen vaste stromen subsidie of giften en zal ieder jaar opnieuw haar middelen moeten verwerven. De samenwerking met de strategische partners is een manier om een bodem in de financiering te verkrijgen, maar ook daar vinden jaarlijks evaluaties plaats. Dat houdt ons scherp en zeer kostenbewust. De vaste lasten zijn laag. Urgenda wil graag een kleine compacte organisatie blijven, met een harde kern van ongeveer vijftien mensen en daar omheen samenwerkingspartners. Urgenda start ieder jaar veel nieuwe activiteiten, die doorgaans worden betaald, door een reeks aan partners of opdrachtgevers.

Partnerships

Het streven van Urgenda is om met een kleine groep vooroplopende bedrijven strategische allianties aan te gaan. Met deze bedrijven wisselen we over en weer kennis uit en starten we vernieuwende activiteiten. Urgenda kent meestal de koplopers en de nieuwste initiatieven en bevindt zich vaak vooraan de golf, daar waar nieuwe initiatieven, nieuwe bedrijfsmodellen en innovaties het licht zien. Veel koplopers en uitvinders op het gebied van duurzaamheid komen op Urgenda af voor steun. Dat is interessant voor de partnerbedrijven en leidt tot onderlinge discussies, gezamenlijke projecten of acties en geeft partners inzicht in zaken vooraan de golf. Naast een inhoudelijke relatie, ondersteunen de bedrijven Urgenda ook met middelen. Dat kunnen uren zijn die ter beschikking worden gesteld en/of financiële middelen. De samenwerking met deze strategische partners, wordt op maat ingevuld. In 2017 onderhield Urgenda met de volgende bedrijven zo'n strategische alliantie: ASN Bank, Alliander, Eneco, EY en Höcker advocaten. De Fred Foundation steunt Urgenda, omdat zij het belangrijk vindt dat Urgenda ook werkt aan de zachtere kant van duurzaamheid, het bediscussiëren van wat waarde heeft, de beweging van onderop en het aangaan van het gesprek over een volhoudbare samenleving met en vanuit verschillende groepen.

Giften

Sinds de Klimaatzaak is het aantal mensen dat Urgenda een eenmalige of maandelijkse gift geeft toegenomen. Toch is dat inclusief een paar grotere incidentele giften nog steeds minder dan 2% van onze omzet.

Nationale Postcode Loterij

Sinds februari 2014 is Urgenda beneficiënt van de Nationale Postcode Loterij. Wij zijn heel gelukkig met de bijdrage van de Postcode Loterij omdat het ingezet kan worden voor zaken waar moeilijk financiering voor is te verkrijgen. Dat maakt o.a. Kies voor Klimaat mogelijk, de rechtszaak en voorinvesteringen in nieuwe projecten. In 2017 is Urgenda en de aanwending van de Postcode Loterijmiddelen geëvalueerd, wat heeft geleid tot een verlengde samenwerking. In 2017 kreeg Urgenda een extra gift om te werken aan de communicatie rond klimaatverandering, de urgentie en de oplossingen. Daar zijn we heel blij mee, want het geeft ons de mogelijkheid om te werken aan vernieuwende manieren van communiceren.

BALANS PER 31 DECEMBER 2016-2017

ACTIVA	31-12-17	31-12-16	PASSIVA	31-12-17	31-12-16
Vaste active (boekwaarde)			Reserves (eigen vermogen)		
Verbouwingen en inventaris	8.370	9.894	Overige reserves	662.904	384.855
	8.370	9.894			
Financiële vaste activa			Langlopende Schulden		
Deelneming ThuisBaas BV	97.796	21.328	Vooruitontvangen bedragen	687.500	1.237.500
Vlottende activa (vorderingen)			Kortlopende schulden		
Debiteuren en Rekening-courant ThuisBaas BV	176.951	232.550	Crediteuren	46.367	9.983
Belastingen en sociale lasten	5.234	9.884	Rekening-courant ThuisBaas BV	20.720	
Overige vorderingen, vooruit betaald	182.298	244.887	Belastingen en sociale lasten	37.726	33.793
			Overige schulden, nog te betalen	99.536	240.906
				204.349	284.682
	364.483	487.321			
Liquide middelen	1.084.104	1.388.494			
Totale activa	1.554.753	1.907.037	Totale passiva	1.554.753	1.907.037

BATEN EN LASTEN 2016-2017

BATEN	2017	2016	LASTEN	2017	2016
Baten uit eigen fondsenwerving	668.654	659.633	Personeelskosten	943.034	920.742
Baten uit acties van derden	2.050.000 *	912.500	Huisvestingskosten	34.245	27.773
Provincies en gemeenten	21.500	138.727	Kantoorkosten	78.058	55.118
Overige projecten	116.386	292.054	Belastingen en Financiële kosten	144.495	49.902
			Out of pocket kosten	1.378.659	925.670
<u>Totale baten</u>	<u>2.856.540</u>	<u>2.002.914</u>	<u>Totale lasten</u>	<u>2.578.491</u>	<u>1.979.205</u>
<u>Saldo baten en lasten</u>	<u>278.049</u>	<u>23.709</u>			

Bijdrage in natura

EY

Höcker advocaten

* Dit bedrag bestaat uit

500.000,00	Reguliere bijdrage van de Nationale Postcode Loterij
1.000.000,00	Eenmalige extra schenking Nationale Postcode Loterij
550.000,00	Projectbijdrage ThuisBaas 2017